La Quotidiana 21-04-2008, p. 12

# In success che dat da patratgar

## 30 onns suenter «Die Schweizermacher»

DA GUIU SOBIELA-CAANITZ

**■ Tgi che vegn a visitar la Svizra turna savens a chasa cun ina Swatch, quel success mundial creà da Nicolas Hayek (* Beirut 1927). Ma la Svizra na producescha betg be uras e tschigulatta. A l'ester san ins pauc dals success da films svizzers. I na sa tracta segir betg da rivalisar cun Hollywood; ma almain in film svizzer, avant strusch trenta onns, ha realisà passa in milliun entradas en ils kinos e vegn anc adina cumprà sco DVD. Quai è tant pli remartgabel ch'el tracta in tema stgettamain svizzer, ma in tema perpeten, quel da l'identitad naziunala.** Manegià è «Die Schweizermacher», film da Rolf Lyssy, cun duas rollas da polizists persunifitgads dals nunemblidaivels Walo Lüönd ed Emil Steinberger. La dumonda da las natiralisaziuns è anc adina actuala. En zercladur vuscha il suveran svizzer davart in'iniziativa «per natiralisaziuns democraticas». En quest connex ha il magazin «L'Hebdo» (Losanna) gist publitgà in'intervista cun Lyssy ed in artitgel infurmativ davart natiralisaziuns oz en Svizra*.

### Tgi dastga survegnir il dretg da vischinadi?

Co è Lyssy vegnì adaquella da tutgar lezza dumonda? El fa endament: «Dal 1976 hai legì (…) ina reportascha davart las proceduras da natiralisaziun; ella rapportava d'in funcziunari da la polizia d'esters che fascheva visitas a tgi che leva vegnir Svizzer. Jau hai savì dalunga ch'ins possia raquintar londerora in'istorgia da Svizzers che giajan a vesair co che candidats per il dretg da burgais vivian. Lur hai suttamess in sboz da project al schef da la televisiun alemana; lez ha acceptà dalunga da gidar a finanziar in tal film» (p. 24). Co ha il public reagì? «Blera glieud m'ha quintà che la natiralisaziun per ella haja sa splegada gist sco en il film. Auters m'han ditg che la realitad saja anc bler mendra» (p. 25). Quai ha dudì era l'autur da questas lingias d'in bibliotecari da derivanza ungaraisa, maridà cun ina Svizra. La polizia d'esters era spezialmain mirvegliusa cun gidieus fugids da Germania durant la guerra. Il renumà filosof Hermann Levin Goldschmidt (1914–1998), fervent viandant sper il Lej da Segl, ha ditg a mai ch'in funcziunari, visitond l'abitaziun conjugala turitgaisa dal candidat per il dretg da burgais e da sia dunna svizra, haja perfin inspectà la stgaffa da resti. Lyssy: «Igl è cler ch'il film ha displaschì ad insaquants spectaturs, cunzunt a glieud da la dretga extrema. Da november 1978 han dus kinos turitgais mussà il film. Tar in d'els (…) han ins vapurisà culur cotschna vid la porta; il medem di han ins cuvert las paraids da mes edifizi d'abitar cun cruschs giavunadas. Jau hai era survegnì telefons anonims» (pp. 25–26). Co manegia Lyssy ch'ins duaja examinar ils candidats per la natiralisaziun?

Lyssy: «Ins duai promover il dialog; in raschieni simpel pussibilitescha il pli savens da sclerir cun tschertezza sche la persuna è al dretg lieu en Svizra u betg (…). Igl è cler ch'ins sto far las retschertgas duidas; i na dat nagina revendicaziun automatica davart il dretg da vischinadi svizzer. Ma ins duess lubir a mintgin da s'annunziar; il candidat sez duess lura demussar che sias qualitads giustifitgeschian ch'el stettia en noss pajais, per exempel ch'el saja pront da pajar sias taglias e da s'identifitgar pli u main cun la Svizra. Ma quai na muntass dentant betg ch'el duess desister da sia identitad da pli baud» (p. 28). Per Lyssy «è quai propi da rir che tscherta glieud pretenda da savair tge che fetschia ora la stgetta essenza svizra. Talas definiziuns èn relativas (…). Il [nazissem] di co che la glieud duaja esser; tgi che na correspunda betg a lezza definiziun vegn mazzà u stgatschà» (p. 26). Er il communissem mazza u stgatscha tgi che na correspunda betg a ses model; ins sto mo far endament ils purs ucranais fomentads e las minoritads etnicas deportadas da Stalin, las mazzacras da Cambogia euv. Ma il communissem na sa distingua betg fundamentalmain dal nazissem; domadus èn totalitars.

### Cun ils egls averts

Co vai enavant cun l'identitad en noss temp da globalisaziun? Lyssy: «Jau chapesch ch'ins veglia proteger sia identitad (…). En ina chasa plaina Tircs e Tamils na ma sentissa forsa betg tuttafatg bain (…). Ma la societad e la glieud sa midan. Quai na pon ins betg fermar; questa consequenza natirala da la globalisaziun ston ins acceptar. Las populaziuns han entschavì a sa maschadar; quai na smetta betg. Ja na maneg che tuts Africans duajan vegnir en l'Europa. Il meglier per els fiss da chattar lavur en lur pajais. Ma la situaziun als sforza d'emigrar. Normal èsi ch'ils umans emprovan da bandunar lur pajais cur ch'i na sa sentan pli segirs u ch'i na chattan betg da viver. Meglier èsi da far frunt a lezzas midadas cun ils egls averts» (p. 26). Quai fa il polizist giuven (Emil Steinberger) en «Die Schweizermacher»; el visa sia plazza e marida la figlia d'in immigrà jugoslav che vul vegnir Svizra e ch'el era incumbensà da spiunar. Gist questa estra, naschida en Svizra, represchenta ina categoria adina pli gronda: «Tranter 1990 e 2000 è'la creschida da 35%; oramai represchentan lezs 'secondos' 23% da la populaziun estra» (p. 29). Questa importava 2007 in total da 1 570 965 olmas (21% da la populaziun totala); mo 2,4% d'els, 47 607 dal 2006 e 45 042 dal 2007, survegnan mintg'onn noss dretg da vischinadi. «L'Hebdo» commentescha areguard las proceduras cumplitgadas da natiralisaziun: «La Svizra sezza 'producescha' pia uffants esters» (p. 29). Meglier fissi da producir dapli films uschè buns sco «Die Schweizermacher».

*** Julie Zaugg ed Eric Felley, Faiseurs de Suisses. En: «L'Hebdo» (Losanna), 3 d'avrigl 2008, pp. 24–29.**